

RECENSIES

de nodige verbanden té kunnen leggen tussen de biografische gegevens enerzijds en zijn politiek optreden anderzijds. Tenslotte vergt het van de biograaf enige kennis van het mechanisme dat optreedt in wat men in de groepspsychologie 'the smallgroup' noemt. Wat deze laatste twee aspecten betreft, had A. Boland het grote voordeel een genre te beoefenen dat recentelijk enorm in de belangstelling staat zodat hij dus over tal van inleidende werken en exemplarische studies kon beschikken die op het methodologische vlak richtinggevend zijn. Het is dan ook bijzonder jammer te moeten constateren dat hij de kans gemist heeft om die nieuwe inzichten te integreren in zijn werk. De buitenlandse literatuur over de psychologie van de 'kleine groep', al dan niet in toepassing op een historische politieke beweging, had eveneens een aantal perspectieven kunnen openen waardoor Bartels' optreden binnen de groep radicalen veel duidelijker tot zijn recht zou zijn gekomen. Door Bartels dermate centraal te stellen en de groepsleden volkomen op de achtergrond te laten, mist de biografie nu wel de nodige diepgang. Deze aanpak bracht de auteur trouwens ook in de verleiding om zijn hoofdfiguur niet altijd even kritisch te benaderen en de standpunten van de andere politieke actors - zowel van de medestanders als van de tegenstanders - onbelicht te laten. Met de inwerking in de problematiek van de periode schijnt de auteur af en toe ook een paar problemen gehad te hebben. Men kan zich namelijk niet aan de indruk onttrekken dat hij de literatuur terzake niet altijd even sterk beheerst. Dit komt alleszins toch tot uitdrukking daar waar het Bartels verhouding tot de links-liberale stroming betreft in de periode 1839-1847. Dat Bartels zich verzette tegen de meerderheidsstrategie van de radicalen om aansluiting te zoeken bij en te militeren in de liberale partijformaties, wordt slechts heel oppervlakkig geanalyseerd, terwijl deze problematiek, die tot Bartels aftocht uit de politiek zal leiden, ondertussen door verschillende auteurs die A. Boland niet citeert, omstandig uiteengezet werd (Bartier, Vermeersch, Witte).

Men kan het betreuren dat de reikwijdte van deze biografie in sommige opzichten beperkt blijft, maar het zou evenmin fair zijn alle schuld op de auteur te laden. Zoals hij in de inleiding opmerkt, had dit boek al in 1962 moeten verschijnen en bestaat er tussen de periode van opstellen en van publikatie een decalage van bijna twintig jaar. Er kan dan ook begrip worden opgebracht voor het feit dat de auteur niet meer de inspanning heeft kunnen opbrengen om zijn oorspronkelijke versie volledig te herwerken en aan te passen aan al de eisen die de recente stand van het onderzoek stellen. Dat het boek desondanks een zeer waardevolle aanwinst blijft voor de kennis van de vroegsocialistische ideeënwereld staat echter zonder enige twijfel vast.

E. Witte

Jaap van Soest, *Trustee of the Netherlands Antilles. A History of Money, Banking and the Economy, with Special Reference to the Central Bank van de Nederlandse Antillen 1828-6 February - 1978* (Zutphen: De Walburg Pers, 1978, xii + 422 blz., f65,-, ISBN 90 6011 234 2).

De traditie dat bankinstellingen hun jubilea vieren met de uitgave van prestigieuze geschiedwerken wordt door dit boek met zijn goede papiersoort, rustige bladspiegel, stevige band en meerkleurendruk-illustraties op waardige wijze voortgezet. Gelukkig is bovendien de kwaliteit van de uitvoering van het werk niet in strijd met die van de inhoud.

De auteur heeft terecht zijn opdracht ruim opgevat en zich niet beperkt tot de geschiedenis van de Curaçaosche Bank (sinds 1962 de Bank van de Nederlandse Antillen). Hij heeft gekozen voor een globaal overzicht van anderhalve eeuw Antilliaanse economische ge-

schiedenis en daarbij speciale aandacht geschonken aan monetaire kwesties en de ontwikkeling van het bankwezen. De Curaçaosche Bank vindt binnen dat kader de bescheiden plaats die haar toekomt.

Want het zou bepaald een zware opgaf zijn geweest, met een geschiedenis van de betrokken Bank alleen vierhonderd bladzijden te vullen. Tot de Tweede Wereldoorlog bleven de activiteiten van de Curaçaosche Bank zo gering dat ze door een paar mensen konden worden verricht en de betekenis ervan beperkte zich tot enkele specifieke terreinen. De Bank is zeker nooit geworden wat bij de oprichting beoogd werd.

In opdracht van de koopman-koning, die Curaçao tot centrum van de Caribische handel en springplank voor een Nederlandse economische penetratie aldaar wilde maken bezocht de bij zulke ambitieuze plannen kennelijk onvermijdelijke Johannes van den Bosch in 1828 Curaçao. Hij meende dat, wilde het eiland niet afzakken tot een zich met visvangst en wat landbouw generende negorij, naast een verheffing tot vrijhaven ook verandering van het fiscale stelsel ten faveure van de handel en de stichting van een bank nodig waren. En dus kwam er een Bank, die de handel moest stimuleren door de uitgifte van papiergeld en het verschaffen van leningen tegen onderpand van vastgoed, handelswaren, buitenlandse valuta of edelmetaal. De Bank stond onder curatele van de koloniale overheid, die het stichtingskapitaal en een deel der bestuurders verschafte, als risico-drager optrad, onbelemmerd kon lenen en tenslotte de winst voor zich kon opeisen.

Te stellen dat de Bank zich voorspoedig ontwikkelde zou een al te optimistische weergave van de gang van zaken zijn. Ze fungeerde als circulatiebank, zonder de muntproblemen geheel op te lossen; ze verschafte crediet, nam deposito's aan, incasseerde wisselbrieven en maakte wat winst. Veel betekenen deed dat alles niet: de clientèle was en bleef heel lang beperkt tot een klein groepje kooplieden, meest (directe connecties van de) leden van de raad van bestuur. Maar de Bank overleefde perioden van malaise, hevige concurrentie, wisselingen in de visies op haar taak en functie. Op den duur werd het een typische bankers' bank annex circulatiebank, wat sinds 1962 ook de wettelijke situatie is.

Van Soest biedt geen opzienbarend nieuws over de Antilliaanse economische geschiedenis, maar wel een zeer nuttig samenvattend overzicht. Behalve een beschrijving van de concrete economische ontwikkelingen gedurende de laatste anderhalve eeuw is Van Soest ook ingegaan op de structuren en problematiekeri daarvan en op het beleid van allerlei personen en instanties. Zo wijdt hij verhelderende passages aan de tegenstelling handel - landbouw, de grote betekenis van de regionale en mondiale economische politieke conjunctuur voor de Antilliaanse welvaart, de invloed van de Curaçaose sociale structuren, de belangrijke rol die de koloniale gouverneurs en de Nederlandse financiële bijdragen hebben gespeeld.

Nauw met dit laatste verbonden is uiteraard de problematiek, of de Antillen tot het Nederlandse Rijk behoren, dan wel, tot de Caribische wereld: een vraagstelling met directe invloed op allerlei facetten van beleid die in verschillende perioden verschillend werd beantwoord. Van Soest wijst herhaaldelijk op Nederlands koloniaal denken en handelen en heeft de neiging dat negatief te beoordelen. Dat is meestal terecht, maar zo nu en dan zou iets meer nuancering gepast zijn geweest, niet alleen door de problemen in een breder verband dan alleen maar het economische te plaatsen, of door ook eens de Nederlandse kant van de medaille te bezien, maar juist ook omdat hij zelf wel gegevens van economische aard aandraagt die bijvoorbeeld tot positieve waardering van eigenzinnig gouvernementeel optreden kunnen leiden, om nog maar te zwijgen van de betekenis die de vrijwel constante stroom van rijksbijdragen voor het Curaçaose budget heeft gehad.

Het is voorts bepaald spijtig, dat Van Soest er niet in is geslaagd meer gegevens over ande-

re banken dan.de Curaçaosche boven water te halen. Vooral voor de negentiende eeuw blijft het zodoende moeilijk een totaalvisie te krijgen van wat er in dezen omging, of van de relatieve positie van de door hem wel besproken Curaçaosche Bank en enkele andere, zoals bijvoorbeeld de Spaar- en Beleenbank.

Juist omdat de auteur veel zaken en personen behandelt, valt het te betreuren dat het register niet nog completer is: ik miste nogal wat persoonsnamen in de index (daaronder ook de J. N. J. Elout van pagina 29, die ten rechte uiteraard C. T. Elout heette). Ook wordt zo nu en dan wat veel voorkennis verondersteld: niet ieder zal direct de Marchant weten te plaatsen die op een bepaald moment in de Tweede Kamer kritiek op het beheer van de Bank uitte, noch dus ook de kwaliteiten die deze man tot betrouwbaar getuige maakten. Overigens krijgt hij niet de kwalificatie 'unimpeachable witness' die - om onduidelijk blijvende redenen - ir. H. H. van Kol siert (190); zo zouden meer voorbeelden te geven zijn van wel wat erg mager gehouden funderingen voor de kwistig rondgestrooide lof en blaam.

Tot slot moge ik opmerken dat de verwijzing GSA-SS (= General State Archives, Staats Secretarie?) bij de bronvermeldingen niet ontleuteld is en dat ik in de overigens voortreffelijke literatuurlijst het werk van H. Hoetink, *Het patroon van de oude Curaçaosche samenleving*, heb gemist - een aanduiding meer van een opzettelijke beperking dan van onbekendheid, naar ik aanneem.

Samenvattend zou ik dit werk, hoewel beperkt tot het facet der economische geschiedenis, een waardevolle bijdrage tot de historie der Nederlandse Antillen willen noemen. Goed opgezet en helder geschreven vult het een duidelijke leemte bekwaam op, ook al is hier en daar aanvulling en verdere uitwerking mogelijk.

G. J. Schutte

G. J. Hooykaas, ed. (met medewerking van een werkgroep onder leiding van J. C. Boogman), *De briefwisseling van J. R. Thorbecke*, II, 1833-1836 (Rijks geschiedkundige publicatiën, kleine serie, XLVII; 's-Gravenhage: M. Nijhoff, 1979, ix en 764 blz., ISBN 90 247 2219 5).

Toen ik in 1962 in de *Revue du Nord* het tweede deel van het door mevrouw Brandt-van der Veen uitgegeven *Thorbecke-Archief* aankondigde, veroorloofde ik mij deze boutade: 'Continuée dans les mêmes proportions et progressant au même rythme, la série comprendra à la fin au moins 12 volumes et ne sera complétée qu'en l'année 2032!' Nu ik het tweede deel van de Briefwisseling aankondig, moet ik de berekening herzien: de *Briefwisseling* gaat, als zij op deze manier wordt voortgezet, 14 delen tellen en zal in 2027 klaar komen. Zij zal dus toch worden wat ik in 1962 hoopte dat de uitgave niet zou vormen: 'un de ces efforts héroïques qui épuiseront plusieurs générations d'historiens'. De nu waarschijnlijk nog niet, of pas onlangs, geboren biograaf van Thorbecke zal heel wat te lezen hebben. Tot nu toe beslaan de drie delen van het *Thorbecke-Archief* en de twee van de *Briefwisseling* tezamen een 3000 bladzijden. Wij zullen daar, als de toekomst uit het verleden mag worden afgeleid, nog tegen de 9000 bladzijden bij krijgen. Nu kan men zich na zulke rekensommen twee reacties voorstellen: één van verontrusting en neiging tot kritiek en één van berusting en neiging tot dankbaarheid. Deze recensent kiest voor de laatste al kan hij niet verzwijgen dat de uitgevers heel liberaal zijn geweest en teksten afdrukken die óf voor de studie van de Nederlandse geschiedenis en van Thorbecke van weinig belang zijn en daarom - hoe aardig ook op zichzelf — hier in zekere zin nauwelijks thuis horen (de brieven van Mevrouw Solger met name) of zo beperkt van betekenis dat we met een regest tevreden zouden zijn